

BİBLİYOGRAFYA :

Vakıdî, *Kitâbü'l-Megâzî* (nşr. M. Jones), London 1965-66 — Beyrut, ts. (Âlemü'l-Kütüb), I, 158, 355,357; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, II, 55-56; III, 454-455; İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1375/1955, III, 169-171; İbn Hazm, *Cevâmi'u's-sîre*, Beyrut 1403/1983, s. 141-142; İbn Aldülber, *el-İstî'âb (el-İşâbe* içinde), Kahire 1328, II, 313-314; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 284; İbn Hacer, *el-İşâbe* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire 1390-92/1970-72, IV, 136.

NEVZAT AŞIK

ABDULLAH et-TERCÜMÂN

(عبدالله الترحمان)

(bk. TERCÜMÂN,
Abdullah b. Abdullah).

ABDULLAH b. UBEYD

(عبدالله بن عبيد)

Abdullah b. Ubeyd el-Enîsî
(ö. 200/815-16)Abbâsiler devrinde Bağdat'ta
yaşamış olan bir müneccim.

Halife Hârûnürreşid'in müneccimi olan Abdullah'ın hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Adının bazı kaynaklarda Abdullah b. Ubeydullah el-Enîsî veya el-Esenî şeklinde yazıldığı görülmektedir. Kendi ifadesinden ve halifenin maiyetinde bulunmasından, Bağdat'ta zamanının en

seçkin müneccimi olduğu anlaşılmaktadır. Hârûnürreşid'in, hayatın bütün hal ve safhalarında geçerli olan zîc'leri ihtiva edecek şekilde bir fal kitabı hazırlatmasını vezirinden istemesi üzerine, Bizans, İran, Hindistan ve başka memleketlerden pek çok müneccim Bağdat'a davet edilmiş ve astrolojiyle ilgili Yunanca ve Hintçe kitapları çok iyi tanıyan Abdullah b. Ubeyd'in başkanlığında bir heyet tarafından halifenin istediği kitap telif edilmiştir. *Kitâbü'l-Fâli'l-mu'teber vaṣ'u'l-hukemâ' ve'l-'ulemâ' li-eclil'l-Halife Hârûnürreşid ve fihi cem' u ḥavâṣ'ici'n-nâs ve aḡrâzu-hüm ve maṭlûbühüm* adını taşıyan bu eser, on iki hayvanlı burç işaretlerine dayanarak on iki bölüm üzerine kurulmuş ve her bölüm yine on iki kısma ayrılıp yüz kırk dört soru ve cevaptan oluşmuştur. Yazma nüshaları Süleymaniye Kütüphanesi (Ayasofya, nr. 2685) ve British Library'de (nr. 9607) bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Suter, *Mathematiker*, Leipzig 1900, s. 7; Sezgin, GAS, VII, 110-111; P. Kunitzsch, "Zum Liber Alfadhöl eine Nachlese", ZDMG, 118 (1968), s. 301-304.

NURI YÜCE

ABDULLAH b. UBEYDULLAH
b. EBÜ MÜLEYKE

(عبدالله بن عبيدالله بن أبي مليكة)

(bk. İBN EBÜ MÜLEYKE).

ABDULLAH b. UTBE

(عبدالله بن عتبة)

Ebü Ubeydillâh Abdullâh b. Utbe
b. Mes'ûd el-Hüzelî el-Medenî el-Kûfî
(ö. 74/693)

Fakih sahâbî.

Meşhur sahâbî Abdullah b. Mes'ûd'un yeğenidir. Hz. Peygamber'in vefatı sırasında henüz küçüktü. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Hz. Ömer'in halifeliği zamanında Medine'de çarşı ve pazarın kontrolüyle görevlendirildi. 66 (685) yılında Küfe'de isyan çıkarak şehirde idareyi ele geçiren Muhtâr es-Sekaffi tarafından Şureyh'in yerine kadı tayin edildi, fakat kısa bir süre sonra hastalığı sebebiyle görevden alındı. Mus'ab b. Zübeyr'in valiliği sırasında da iki yıl (686-687) Küfe kadılığı yapan Abdullah b. Utbe 74 (veya 73) yılında orada vefat etti.

Bazı âlimlerin tâbiînden saydıkları Abdullah b. Utbe, Küfe'nin önde gelen âlimlerindendi. Kendisinden birçok ha-

dis ve fetva nakledilmiştir. Hadis rivayetinde sika* olduğu hususunda ittifak vardır. Resûlullah'tan doğrudan hadis rivayeti bulunmayan Abdullah b. Utbe, daha çok amcası İbn Mes'ûd, Hz. Ömer, Ammâr ve Ebü Hüreyre'den rivayette bulunmuş, kendisinden de Medine'nin meşhur yedi fakihinden (fukahâ-i seb'a*) biri olan oğlu Ubeydullah, Âmir eş-Şa'bî, Humeyd b. Abdurrahman b. Avf, Ebü İshak es-Sebî ve Muhammed b. Sîrîn hadis rivayet etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, V, 58-59; Taberî, *Târîḫ* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1960-70 — Beyrut, ts. (Dâru Süveydân), VI, 35, 118, 139; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (nşr. Muhammed İbrâhim el-Bennâ v.dğr.), Kahire 1390-93/1970-73, III, 305-306; İbn Hacer, *el-İşâbe*, Kahire 1328, II, 340; a.mlf., *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 311; Fahrreddin Atar, *İslâm Adliye Teşkilâtı*, Ankara 1979, s. 171.

VEDDİ AKYÜZ

ABDULLAH b. ÜBEY b. SELÜL

(عبدالله بن أبي بن سلول)

Ebü'l-Hubbâb Abdullâh b. Übeyy
b. Mâlik b. el-Hâris
(ö. 9/631)Hz. Peygamber devrinde
Medine'de yaşayan münafıkların reisi.

Babasının annesine nisbetle İbn Selûl diye de anılan Abdullah, Hazrec kabile-sinin reisi olup Medine'nin idaresi kendisine verilmek üzere iken Hz. Peygamber'in oraya hicretiyle bundan vazgeçilmiştir. Bu sebeple, Bedir Savaşı'ndan hemen sonra müslüman olmuş görünmesine rağmen, Peygamber'e ve onun tebliğ ettiği dine karşı beslediği kin ve düşmanlık duygularından hiçbir zaman kurtulamamıştır.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur; tarih içindeki yerini ancak sebep olduğu hadiselerle tesbit etmek mümkün olmaktadır. Müslüman olmadan önce Hz. Peygamber'le karşılaştığı bir gün edebe aykırı bazı sözler söylediği ve yakışsız davranışlarda bulunduğu hadis kaynaklarında yer almıştır (bk. Buhârî, "Merḍâ", 15, "Edeb", 115; Müslim, "Ci-hâd", 116; *Müsned*, V, 203). Hadiseye şahit olan Üsâme b. Zeyd'in anlattığına göre Hz. Peygamber, evinde hasta yatmakta olan Sa'd b. Ubâde'nin ziyaretine giderken aralarında Abdullah'ın da bulunduğu müslüman, müşrik ve yahudilerden oluşan bir toplulukla karşılaşmış, onlara yaklaştığı sırada Abdullah kaftanıyla burnunu kapatarak, "Toz

Abdullah b. Ubeyd'in *Kitâbü'l-Fâli'l-mu'teber ... adli eseri* nin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2685, vr. 17*)

kaldırmayın" demiştir. Bununla beraber Hz. Peygamber bineğinden inerek onlara selâm vermiş, Kur'an okumuş ve müslüman olmayanları İslâm'a davet etmiştir. Bundan rahatsız olan Abdullah, Peygamber'e, söylediklerinin doğru ve güzel olduğunu, ancak kendilerini rahatsız etmemesini, tebligatını sadece kendisini ziyarete gelenlere yapmasını söylemiştir. Onun bu davranışına sert tepkiler gösterilmek üzere iken Hz. Peygamber bunları önlemiş, sonra da Sa'd b. Ubâde'nin evine giderek onları anlatmıştır. Kaynakların kaydettiğine göre Sa'd Hz. Peygamber'e, Yesrib halkının Abdullah'a taç giydirmek üzere iken kendisinin Medine'ye hicret etmesiyle bunun gerçekleşemediğini hatırlatarak bu tür davranışlarının bundan kaynaklandığını söylemiş ve onu mâzur görmesini rica etmiştir. Abdullah b. Übey'in Hz. Peygamber'e karşı beslediği düşmanlık hislerinin Mekke müşrikler tarafından tahrik edildiğini de söylemek gerekir. Ebû Dâvûd'un naklettiği bir habere göre ("İḥrâc", 22), hicretten birkaç gün sonra Kureys ileri gelenleri Abdullah'a bir mektup göndererek himayelerine aldıkları Peygamber'i öldürmelerini veya Medine'den çıkarmalarını istemişler, aksi takdirde bütün güçleriyle üzerlerine yürüyeceklerini bildirmişlerdir. Abdullah b. Übey'in konuyu taraftarlarıyla müzakere etmekte olduğu haberi Hz. Peygamber'e ulaşmış, o da Abdullah'ı ziyaret ederek Kureys'in isteklerine uydukları takdirde kendilerinin zararlı çıkacaklarını ona hatırlatmıştır. O sırada Medine'nin büyük çoğunluğu müslüman olduğu için Abdullah Peygamber'e karşı harekete geçmeğe cesaret edememiştir.

Abdullah b. Übey'in müslüman oluş sebebini, Bedir Savaşı'nın müslümanlar lehine sonuçlanmasında aramak lâzımdır. Bedir Savaşı'nda müşriklerin galip geleceğine inanan Abdullah'ın taç giyme ümidi yeniden kuvvetlenmiş, fakat müslümanların zafer kazanması, onu hayal kırıklığına uğrattığı gibi Medine'de müşrik olarak yaşama imkânını da ortadan kaldırmıştır. Bu sebeple istemeyerek de olsa müslüman görünmeyi tercih etmek zorunda kalmıştır.

Abdullah b. Übey'in iş birliği yaptığı gruplardan biri Medine'deki yahudilerdi. Hazrec kabilesi eskiden beri Nadir yahudilerinin müttefiki olduğu için Abdullah, onların İslâm aleyhtarı faaliyetlerine kolayca katılabiliyordu. Müslü-

manların Bedir zaferini hazmedemeyen ve bunda kendi kötü âkibetlerinin işaretini gören Kaynakâ' yahudileri bazı taşkınlıklarda bulunmuşlardı. On beş gün süren kuşatma sonucunda yahudiler, Hz. Peygamber'in hükmüne razı olarak teslim oldukları bir sırada Abdullah onların imdadına koşmuş ve Peygamber'e Hazrec kabilesinin yahudilerle antlaşma yapmış olduğunu ileri sürmüştür. Bu hadiseden sonra müslümanların, yahudilerle hristiyanları dost edinmelerini yasaklayan âyet nâzil olmuştur (el-Mâide 5/51). Hemen arkasından gelen âyetle de Abdullah b. Übey ve taraftarları kastedilerek, "Kalblerinde hastalık bulunanların, bize bir felâket gelmesinden korkuyoruz, diyerek onların arasında koşuştuklarını görürsün" buyrulmaktadır. Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber düşmanı Medine'de karşılamak düşüncesindeyken, bazı genç sahâbîlerin ısrarı üzerine, 700 kişilik bir kuvvetle Uhud'a doğru yola çıkmıştı. Abdullah da Medine'den dışarı çıkılmasına taraftar değilken Peygamber'in çıktığını görünce 300 kişilik bir kuvvetle ona katılmış, ancak yolda Medine'den ayrılmamak hususundaki görüşüne itibar edilmediğini ileri sürerek ve "Sizin savaşıncınızı bilmiyordum" diyerek savaşa katılmaktan vazgeçmiş, kendisine bağlı olan kuvvetle Medine'ye geri dönmüştür.

Hz. Peygamber'in Nadir yahudilerinin Medine'yi terketmelerini istemesi üzerine, Abdullah b. Übey yahudilere haber göndererek yerlerinden ayrılmamalarını ve Peygamber'e karşı gelmelerini istemişti. Yahudiler de buna güvenerek kalelerine kapanmış ve mukavemete teşebbüs etmişlerse de vaad edilen yardım gelmeyince müslümanların şartlarını kabul etmek zorunda kalmışlardı. Kur'an-ı Kerim bu hadiseye işaret ederek münafıkların yalancılığını bir defa daha ortaya koymuştur (bk. el-Haşr 59/11).

Abdullah b. Übey, Müstalıkoğulları Savaşı'ndan dönerken de eskiden beri sürdürdüğü bozguncu hareketlerine devam ederek muhacirler aleyhine çirkin sözler söylemiş, fakat öldürülmesine yol açacak muhtemel sert tepkileri bizzat Hz. Peygamber engellemiştir. Yine bu sırada Hz. Âişe hakkında uydurulan iftiranın (bk. ÂİŞE, İFK) baş tertipçisi ve yayıcısı da olmuştur. Kur'an'da Abdullah kastedilerek, "İftiranın büyüğü-nü üstlenen adam için en büyük azap

vardır" (en-Nûr 24/11) buyurulmuştur. Hz. Peygamber kendisini çok üzen bu hadiseden dolayı da Abdullah'ı cezalandırmamış ve ona karşı daima müsama-halı davranılmasını istemiştir.

Abdullah b. Übey hicretin dokuzuncu yılı şevval ayının sonlarına doğru (şubat ortaları 631) hastalandı; yirmi gün süren bu hastalıktan sonra da öldü. Oğlu Abdullah, babasını kefenlemek için Peygamber'den gömleğini istedi, cenaze namazını kıldırmasını da rica etti. Hz. Peygamber gömleğini verdi, fakat namazını kıldırma için harekete geçtiği sırada Hz. Ömer'in ısrarlı itirazlarıyla karşılaştı. Ömer, Tevbe süresinin sekseninci âyetine dayanarak münafıkların affı için dua edilemeyeceğini ileri sürüyordu. Nihayet aynı sürenin nâzil olan seksen dördüncü âyeti, Ömer'i tasdik eder mahiyette, münafıklara dua etmeyi ve kabirlerini ziyareti kesinlikle yasakladı.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1375/1955, III, 51-53, 67-68, 302, 305, 309; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, II, 38, 48, 165; IV, 349-350; *Müsned*, V, 203; Buhârî, "Merâd", 15, "Edeb", 115; Müslim, "Cihâd", 116; Ebû Dâvûd, "İḥrâc", 22; Taberî, *Târîh* (nşr. Muhammed Ebû'l-Fazl) Kahire 1960-70 — Beyrut, ts. (Dâru Süveydân), II, 480, 502-504, 553-554, 586, 605-608, 614; III, 103, 120; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 — Beyrut 1399/1979, I, 676; II, 150, 173, 192-193, 197; Montgomery Watt, "Muhammad", *The Cambridge History of Islam*, Cambridge 1970, I/A, s. 43-44, 46-47; a.mlf., "Abd Allāh b. Ubayy", *EI²* (İng.), I, 53; Martin Lings, *Muhammad, his life based on the earliest sources*, London 1983, s. 237-239; A. Schaade, "Abdullah", *İA*, I, 43-44.

TALÂT KOÇYİĞİT

ABDULLAH b. ÜMMÜ MEKTÛM

(عبدالله بن أم مكتوم)

(bk. İBN ÜMMÜ MEKTÛM).

ABDULLAH b. ÜNEYS el-CÜHENİ

(عبدالله بن أنيس الجهنى)

Ebû Yahyâ Abdullāh b. Üneys el-Cühenî (ö. 54/674)

Hz. Peygamber'in tek başına seriyye olarak görevlendirdiği ve cennetle müjdelediği sahâbî.

Doğumu ve gençlik yılları hakkında bilgi yoktur. İslâm düşmanı zengin yahudi Ebû Râfi'in ortadan kaldırılmasıyla görevli dört (veya beş) kişilik grup için-